

ספרי' — אוצר החסידים — ליונאוויטש

לקוטי שיחות

מכבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שני אורסאהן

מליובאוויטש



משפטים



יוצא לאור על ידי מערכת

"אוצר החסידים"

ברוקלין, נ. י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות שלשים וארבע לבריאה

משפטים

אזן זאת ששמעה על הר סיני לא תגנוב • והלך וגנב תרצע. ואם מוכר עצמו, אזן • ששמעה על הר סיני כי לי בני ישראל עבדים • והלך וקנה אדון לעצמו תרצע. רש"י ה"י דורש מקרא זה כמין תומר, מה נשתנו דלת ומוזזה מכל כלים שבבית, אמר הקב"ה

א. בפרשתנו עה"פ: "ורצע אדוניו את אזנו במרצע" מפרש רש"י: "ה"ימנית, או אינו אלא של שמאל, ת"ל אזן אזן לגז"ש נאמר כאן ורצע אדוניו את אזנו ונאמר במצורע: תנוך אזנו הימנית מה להלך הימנית אף כאן הימנית"י.

בפשטות כוונתו של רש"י: בפסוק נאמר "ורצע אדוניו את אזנו גז"ל" — לשון יחיד, ולא פירש אם אזן של ימין או אזן של שמאל, לכן מפרש רש"י שהכוונה לאזן "הימנית", דלמ"ד דים גז"ש ממצורע.

אמנם צלה"ב: מאריכות לשונו של רש"י "או אינו אלא של שמאל" (ד"ל כאן) מיותר הוא) משמע שבעצם מסתבר יותר שכוונת הכתוב היא לאזן השמאלית דוקא, אלא שמוכרח לפרש "הימנית" מצד הגז"ש ממצורע, — וצלה"ב הטעם?

ב. וממשיך רש"י (באותו דבור):

"ומה ראה אזן להרצע מכל שאר אברים שבגוף, אמר ר' יוחנן בן זכאי

6) בכמה מפרשים (מושב זקנים עה"ת, רא"ם, ריב"א, משכיל לדוד ועוד) הקשו דלא תגנוב" דעשה"ד (יתרו כ, יג) מיירי בגונב נפשות (ראה רש"י שם) והו"ל להביא מ"לא תגנובו" (קדושים יט, יא) שמדבר בגונב ממון [וראה חזקוני, משכיל לדוד ועוד שהגיהו דצ"ל לא תגנובו].

וראה רא"ם שתייך: "י"ל דה"ק אזן ש"שמעה בסיני לא תגנוב בדרך כללות שנכללה בו גם אזהרת לא תגנובו דמיירי בממון (ובפרט שכל המצות וכללות בעשה"ד — כפרש"י לקמן (כז, יב) מרס"ג).

ועד"ז י"ל ג"כ במ"ש רש"י אח"כ "אזן ששמעה על הר סיני כי לי בני עבדים" (שאינו בעשה"ד כ"א בפ' בהר (כה, נה)) — שנכלל בדיבור הראשון "אנכי גז"ל אשר הוצאתי ממצרים מבית עבדים", וראה פרש"י שם: כדאי היא ההוצאה שתהיו משועבדים לי, וראה לקח טוב (נג' ארא) הובא בתו"ש כאן אות קכג.

וי"ל שנכלל גם בדיבור ה"ב "לא יהי לך גז"ל" — ע"פ ירושלמי פ"ק דקדושין (סוף ה"ב) "אזן ששמעה מהר סיני לא יהי לך אלקים אחרים על פני ופירקה מעלי" עומ"ש וקיבלה עלי עול בוד"ד" (אבל בירושלמי שם ג"כ מסיים "אזן ששמעה בה"ס כי לי בני עבדים").

ויל"ע באזהרות רס"ג (נדפסו בסידורו), ואכ"מ.

7) קדושין כב, ב.

8) בהר שם, נה. וראה לעיל הערה 6.

9) קדושין שם. ברש"י כת"י אינו, וראה לקמן הערה 44.

1) כא, ו.

2) מצורע יד, יד, יו, כה. כה. בהכתוב שם הלשון "תנוך אזן המסהר הימנית", אבל ככל דפוסי רש"י וברש"י כת"י הוא ככפנים, וכ"ה במכילתא עה"פ, ספרי פ' ראה קכב, 3) מכילתא עה"פ (בשינוי לשון).

4) הרע"ב כתב: "או אינו כו' ר"ל או זה (דמהיכא תיתי לומר השמאלית ולא הימנית); אבל מלשון רש"י "או אינו אלא כו'" (ובפרט שאינו כותב "אזנו — איני יודע איזו ת"ל כו'" וכיו"ב) משמע דסברא לומר והוי דוקא של שמאל וככפנים, 5) מכילתא עה"פ (בשינוי לשון).

(ג) בדברי רש"י, דטעם הרציעה הוא מכיון ד"אזן זאת ששמעה . . לא תגנוב והלך וגנב . . תרצע. אזן זאת ששמעה . . כי לי בני עבדים . . והלך . . תרצע" — אינו מובן:

(א) לפ"ז צריך להרצע תיכף משעבר על הציווים — ולמה אינו נרצע אלא עד שיעברו שש שנים¹¹, וגם אז דוקא אם "אמר יאמר העבד וגו'" ?
(ב) למה אמרה תורה דין זה רק בגנב ואין לו שלם ונמכר בבי"ד — הרי טעם הרציעה ("אזן זאת ששמעה . . והלך וגנב תרצע") שייך בכל גנב, גם כשיש לו מה לשלם.

(ג) טעם זה¹² שייך הוא בכל ציווי התורה — ולפ"ז ה" צריך לרצוע על כל חטא ועון שיעבור עליו האדם, ולמה אמרה תורה דין זה רק במי שעבר על "לא תגנוב" או "כי לי בני עבדים"¹³ ?

ג. גם צלה"ב בדברי רש"י:

(א) למה מביא רש"י טעם נוסף להרצעת מי שמכרוהו ב"ד (משום שעבר על לא תגנוב): מכיון שאינו נרצע אלא לאחר שיעברו שש שנים

דלת ומוזזה שהיו עדים במצרים כש"פסחתי על המשקוף ועל שתי המזוזות ואמרתי כי לי בני עבדים עבדי הם ולא עבדים לעבדים והלך זה וקנה אדון לעצמו ירצע בפניהם".

וצריך להבין:

(א) אזן ששמעה "תרצע" הרי (אינו מסביר למה אזן הימנית דוקא נרצעת אלא) זהו טעם למה אזן נרצעת ולא אחד מכל שאר אברים שבגוף, ובמילא אין לזה קשר ושייכות למ"ש רש"י לפנ"ז שהכוונה ב"אזנו" לאזן "הימנית" דוקא — והו"ל לרש"י לכתבם בשני דיבורים נפרדים, או עכ"פ בלא וא"ו המוסיף: מה ראה ולא ומה ראה ?

(ב) ביותר קשה מה שהביא רש"י אח"כ (באותו דבור) הדרש דר"ש "מה נשתנו דלת ומוזזה כו": דאם כוונתו של רש"י לפרש הטעם למה "נשתנו דלת ומוזזה כו" הו"ל לרש"י לפרשו לפנ"ז (ובדבור בפ"ע) על התיבות "אל הדלת או אל המזוזה"; ובהכרח לומר דע"פ פשט"מ אי"ז קושיא (וכ" דיוק לשון רש"י: ר"ש ה" דור"ג כו' מה נשתנו כו'), אלא שבא בהמשך למה שפירש"י לפנ"ז¹⁰, וצלה"ב ה" שייכות של דרשת ר"ש לדברי רש"י שלפניו ?

(10) בדפוס ראשון ושני באו דרשות ריב"ז ור"ש בסדר הפוך — קודם הפי' דר"ש ואח"כ פירושו של ריב"ז*. אבל ברוב הדפוסים הוא כבפנים.

(* לכאורה י"ל הטעם כי "והגישו אל הדלת וגו'" בא בכתוב לפני "ורצע גו' אזנו". אבל אינו — כי לפנ"ז הו"ל לרש"י לפרשו לפנ"ז ובדיבור בפ"ע על התיבות "אל הדלת או אל המזוזה", כבפנים.

11) ואף די"ל שדוקא לאחר שש כש"אומר אהבתי את אדוני או עונו גדול ביותר (דשנה בחטאו — ראה משכיל לדוד) ולכן מענישים אותו, אבל מפשטות לשון רש"י הלך וקנה אדון לעצמו מוכח דקאי על מה ש"הלך וקנה" לכתחילה, כולקמן ס"ג, וראה לקמן ס"ה.

12) הקושיא שבפנים היא בעיקרה בנו" גע להטעם ד"שמעה לא תגנוב", כי בהטעם ד"שמעה כי לי בני עבדים", י"ל שזהו ציווי כללי ועיקרי להיות "עבד ה'", משא"כ ציווים פרטים.

13) ראה גם מושב זקנים עה"ת, רא"ם. גו"א, משכיל לדוד, ועוד.

ד) דובר כמה פעמים יי שכשרש"י מביא את השם של בעל המימרא הוא בכדי לבאר עפ"י איזה ענין בפשש"מ — אלא שאין זה ענין קשה כ"כ, ורק תלמיד זריו וממולח ישאל א"ז, וע"כ מרמזו רש"י בזה שמביא השם של בעל המימרא; וצ"ל מהי הקושיא בפשש"מ שרש"י מתרצה בזה שמביא את השם של בעל המימרא.

ד. והביאור בכל זה:

עיקר כוונת רש"י במ"ש "ומה ראה און להרצע כו"י" אינו לפרש טעמא דקרא למה בחרה התורה באון דוקא — כי בדרך הפשט אין הכרח ליתן טעם לפרטי דיני התורה יי) אלא שהיא קושיא המתעוררת (בפשטות הכתובים) ע"י פירושו ד"אזנו" היינו "הימנית", וכדלקמן.

ויובן בהקדם תמי' בעצם הענין: למה מגיע דוקא לעבד זה עונש בזיון תמידי ומום יי כרציעה? ואדרכא — המדובר הוא במי שגנב ואא"פ לו להחזיר הגניבה או לשלם, שע"ד הרגיל הוא מפני שעני מדוכא הוא וגנב להשקיט רעבונו ורעבון ב"ב, העניות העבירה אותו על דעתו ועל דעת קונו יי) — ולמה יענש עונש חמור

כתוב הלשון "כמין חומר" גם בריב"ז, אבל בכל הדפוסים (וברש"י כתיב) אינו.

- 19) ראה לקו"ש ח"ה ע' 191, 204.
 20) ואף שבנו"ד יש מקום לבאר טעמי הדינים בפשש"מ מכיון שהדינים הנאמרים כאן הם בסוג דמשפטים, מ"מ אינו מתאים כ"כ ל' רש"י, "ומה ראה און כו"י אמר כו"י" — בסגנון קושיא ותירוץ. — ולהעיר ש' רש"י אינו מביא הטעם (ע"ד הרמז) למה מרצע (ראה בעה"ט. דעת זקנים מבעה"ת).
 21) ראה ממכילתא הפלוגתא אם כהן נרצע.
 22) עירובין מא, ב.

ויחליט מרצונו להשאר אצל אדונו. הרי גם הוא נרצע רק כשנעשה "מוכר עצמו" — כש"קנה אדון לעצמו" יי?

ב) ב"מוכר עצמו" כתב רש"י "און ששמעה כי לי בני" עבדים. . והלך וקנה אדון לעצמו תרצע", היינו, ש' מענישים אותו על שהלך ומכר את עצמו בתחלה יי — ומדוע לא פירש כפשטות הכתובים שנענש על טענתו עכשיו "לא אצא חפשי"?

ג) ידוע יי) דרכו של רש"י שמעתיק מהגמרא ומדרשים רק התיבות הנצ"רות לפירושו ע"פ פשט"ת, ולפ"ו צלה"ב בנדו"ד: (א) מהו הדיוק ב"ששמעה על הר סיני" — לכאוי הי' מספיק "ששמעה (סתם יי)"? (ב) מה נוגע להקדים בדרשת ר"ש ש"הי' דורש מקרא זה כמין חומר" יי?

14) ובפרט שכן מפורש בקדושים שם. ורש"י בחר בגירסת המכילתא דוקא. וראה גם תו"ת כאן (אות גז).

15) וראה חוקני: וא"ת והלא מתחלת שעבודו. . מחוייב הוא מטעם זה. . לפיכך גרס והולך זה וקונה כלומר לסוף שעבודו. . והולך וחוזר וקונה אדון פעם שנית.

16) ראה ג"כ לקו"ש ח"י שיתח א' לפ' וישב.

17) ובפרט שבמכילתא לא נזכר הר סיני כ"א און ששמעה סתם, ובגמרא איתא ש' שמעה קולי' ורש"י לא העתיק לשון זה *.

18) ובפרט שבנו"ד עצמו במכילתא וב' גמרא נאמר לשון זה בדרש דריב"ז יי) ובו — א'ו רש"י מעתיקו (בדפוס ראשון ושני

* ברש"י כתיב כתוב: ששמעה קולי בסיני. אבל בכל הדפוסים (גם בדפוס ראשון ושני) לא נעתק לשון זה. וראה לקמן הערה 35.

** ולהעיר שבדרשותיו של ריב"ז מצינו עוד בל' זה (תוספתא ב"ק ז, ב): "חמשה דברים הי' ריב"ז אומר כמין חומר".

כזה, (ועדמש"כ יי "לא יבזו לגנב כי יגנוב למלא נפשו כי ירעב")?

וכן במוכר עצמו לעבד מצד דחקו: זה שהשפיל א"ע וקיבל עליו מרותו של אדון, מוכיח שהציקתו ענייתו עד כדי שיעשה דבר שהוא בניגוד לטבע האדם.

וכמו"כ אין לענשו עד כ"כ על רצונו עכשיו להישאר אצל אדונו ("לא אצא חפשי") דהרי טענתו שכלית היא "אהבתי גו' את אשתי ואת בני גו'" (היינו האשה שנתן לו אדונו והילדים שילדה לו) ובצאתו לחפשי יהא מוכרה להפרד מהם כמ"ש "האשה וילדי' תהי' לאדוני" — והרי על אהבה זו נאמר: "הוא אמר ויהי הוא ציווה ויעמוד"²³.

ומצד תמי' זו, צריך לומר שאדרבא בחרה התורה בעונש בלתי רגיל זה כי זה עונש קל ביותר, ועד כ"כ — שהיו רגילים לרצוע האוזן מרצונם הטוב בכדי לתת בו נזם — אנשים ונשים בנים ובנות.²⁴

ה. אולם ע"פ הנ"ל — דהטעם (ע"ד הפשט) למה נבחר האוזן דוקא להרצע הוא בכדי להקל בהעונש — מסתבר שהרציעה תהי' באזן השמאל לית דוקא. כיון ששמאל פחותה מ"ימין, וע"ד שפרש"י בנוגע ליד שמאל "ידכה" יי — "יד שמאל . . יד שהיא

(23) משלי ו, ל.

(24) פרשתנו כא, ד.

(25) שבת קנב, א. וראה תניא פמ"ט

שע"ז קאי הציחי בק"ש בכל לבבך — כי לבבו של אדם קשורה בהן בטבעו.

(26) תשא לב, כ"ג.

(27) בא יג, טז.

כהה"כ²⁵, מסתבר שהרציעה תהי' באזן השמאלית הפחותה ולא באזן הימנית המעולה.

ולכן, לאחר שפרש"י שהכוונה ב"אזנו" היא לאזן "הימנית", מקשה "או אינו אלא של שמאל", היינו: אדרבא הרי מסתבר כנ"ל שהכוונה לאזן של שמאל? ומתריך שגו"ש ממצורע, שם טעם זה מוכרח לפרש "הימנית" (היפך ממה שמסתבר בפשטות²⁶).

אבל עי"ז מתעוררת השאלה²⁷ "ומה ראה און להירצע": כיון שהתורה ציותה לרצוע "אזן הימנית" משמע שלא נבחר האזן להירצע בכדי למעט בענשו אלא מטעם אחר; וא"כ "מה ראה און להירצע מכל שאר אברים שבגוף"?

ומסביר רש"י: "אזן ששמעה על הר סיני . . תרצע". והיינו דעונש זה צ"ל דוקא בהאזן מכיון שאזן שמעה

(28) שם ט.

(29) עפ"ו יש להמתיק ג"כ מה שצריך לגז"ש דוקא, ולא בנין אב וכדומה — כי יש לחלק הבנדו"ד שיש למעט בענשו צ"ל של שמאל דוקא, ככפנים, וראה רש"י ד"ה און (יבמות קד, א): "אזן און מופנה משני צדדין בין במצורע בין בנרצע", וראה ג"כ רע"ב על פירש"י כאן.

(30) במשכיל לודו תריך (עו"ז) דבלי גז"ש הו"א שהרציעה היא באל" דאון שהוא בשר דק ורך ואין בו אלא מעט צער, אבל השתא שכתב רש"י דילפינן גז"ש ממצורע איכ כיון דאין גז"ש למחצה הרי מה להלן בגוף האזן ממש דהיינו בתנוך ה"ג דכחה א"כ הרי יש שם צער גדול כמו במקום אחר ומעתה איכא לאקשוויי מה ראתה און כו'.

אבל בפרש"י כאן לא נזכר כלל שמקום הרציעה הוא תנוך האזן (וראה מכילתא עה"פ, קדושין כא, ב).

עד"ז מובן במוכר עצמו מצד דחקו יי: בשעת מעשה אין להענישו ברציעה מכיון דאנוס הוא מצד דחקו; אבל באם אח"ז טוען „אהבתי את אדוני וגו'“ ואינו רוצה לצאת חפשי יי הרי מוכיח בזה שאין ענין זה — להיות עבד — חמור אצלו, וכשמכר א"ע לכתחלה לא הי' רק מצד אנוס דחקו אלא שלא איכפת לו להיות עבד.

— ולכן עם היות שעל רצונו עכשיו להשאיר אצל אדוניו אין לענשו בעונש דרציעה שהרי (במקצת עכ"פ) אנוס הוא מצד אהבתו הטבעית אל אשתו ובניו כנ"ל — מ"מ מובן מטענתו „אהבתי את אדוני“ שלא איכפת לי (כ"כ) להיות עבד ומוכיח סופו על תחלתו שלא מכר א"ע מלכתחלה מצד אנוס דחקו אלא מרצונו הטוב יי, ולכן נרצע על ש"הלך וקנה אדון לעצמו".

עפ"ז מובן ג"כ שזה (שלא הלך

ציוויים אלו על הר סיני ועברה עליהם) ולכן גם נענש המעולה שבאזנים שהיא עיקר השומעת — און הימנית (דוקא).

ו. ולבאר הטעם למה מגיע לנרצע עונש כזה (רציעה), ממשיך רש"י דהטעם שהאזן נרצע (במכרוהו ב"ד בגניבתו) הוא מפני „ששמעה לא תגנוב“ (ולא מטעם ששמעה „כי לי בני עבדים“ וזה קונה אדון לעצמו באומרו „לא אצא חפשי“); ועד"ז במוכר עצמו מענישים אותו על ש"הלך וקנה (מלכתחלה) אדון לעצמו" (ולא על שאומר עכשיו „לא אצא חפשי“):

נת"ל דכשארם גונב מחבירו ועובר על הציווי דלא תגנוב, הרי אפשר לומר שאנוס הי' מצד דוחקו ומצוקתו, ולכן (עם היות שאין זה מצדיק הנ"הגתו הלא טובה, מ"מ) אין לענשו בעונש דרציעה (וזהו גם הטעם שלא כל גנב נענש בעונש זה).

אמנם מובן שכשארם גונב לאנוסו, ה"ה מתבייש בזה ואין רצונו שית"פרסם קלונו ברבים; ואם נמכר לעבד ומתפרסם הדבר שנמכר בגניבתו מיצר לו במאד וכל עת שהותו אצל אדונו — עת קלונו — ה"ה מצפה לעת יציאתו לחירות.

ואם אינו בהול לצאת לחפשי, ואדרבה, רוצה להשאיר אצל אדונו, ה"ז מוכיח שמעיקרא אין הדבר בזיון בעיניו, ועד שלא איכפת לו בפרסום הדבר שהוא עבד ע"י שגנב ונמכר בגניבתו; סופו מוכיח על תחילתו שגנב מצד תכונתו הרעה, ומה שעבר על הציווי „לא תגנוב“ לא הי' מפני דחקו, ולכן „און זאת ששמעה . . לא תגנוב . . תרצע“.

31) ברא"ם כתב: דוחק הוא לומר ש"מפני שבתחלת שש לא מכר עצמו אלא מחמת דוחקו אינו נקרא שהלך וקנה אדון לעצמו, אבל ראה מושב וקנים: כשמוכר עצמו מפני דוחקו פעם ראשונה, נמכר מחמת עוני, ולכן אינו דין שירצע אבל כו'. וראה משכיל לדוד, ועוד.

32) ובפרט שכיון שמוזנותיו ומוזנות אשתו ובניו על האדון (רש"י כא, ג) הרי ע"ד הרגיל יש לו הכסף שקיבל בעת ש"מכר עצמו לעבד, ועוד: בעת יציאתו יעניק לו האדון כהציווי (ראה טו, יד) „הענק תעניק לו“ — הרי א"א לומר שרוצה הוא לישאיר עבד מצד הדוחק שיהי' בעת יציאתו לחפשי.

33) במשכיל לדוד תירץ, דאה"ג דהוה שייכא רציעה אפי' מתחלה . . אלא מיהא לא חייבה תורה אלא לנרצע לפי ששנה בחטא, אבל תירוץ זה אינו מספיק (וראה ג"כ לעיל הערה 11) דלפ"ז תשאר הקושיא למה לא ירצע גם על שאר חטאים אום ששנה בחטא.

לגנוב או למכור א"ע לעבד בכדי ל-
פרנס נפשו ונפשות ביתו, ומ"מ ציווה
לו "לא תגנוב" יי ואמר "כי לי בניי
עבדים וגו'". והרי הקב"ה הוון ומפרנס
לכל בריותיו יי. בטח ימציא לו פר-
נסתו יי באופן אחר, ולא שיהי מוכרח
לעבור על רצונו ית'. ולכן גם בהיותו
במצב דחוק, עליו לבטוח בהקב"ה
שבדאי יעזרהו ויחלצהו ממצוקתו;
ומכיון שהוא לא בטח בהקב"ה ועבר
על ציוויו לכן "און ששמעה . . לא
תגנוב . . תירצע. און זאת ששמעה . .
כי לי בניי עבדים . . תירצע".

ה. והנה, להוסיף ביאור ולהמתק
המבואר לעיל שהטעם על הרציעה
באון הוא מכיון "ששמעה . . כי לי
בניי עבדים כו'". מוסיף רש"י ומביא
בהמשך לזה "ר"ש הי' דורש מקרא
זה וכו'". — דעפ"ו מבואר שבענין
דידן (רציעת העבד) דייקה תורה בכל
פרטי העונש שיודגש וירומז בהם
הענין שבו חטא ("כי לי בניי ישראל
עבדים" יי).

ורש"י עצמו מבאר הטעם על מה
שהביא דרשת ר"ש, בזה שמעתיק ש-
"ר"ש הי' דורש מקרא זה כמין חומר":

36) והוא ג"כ קיבל ע"ע וענה "על
הן הן ועל לאו לאו" (פרש"י שם כ, א).
וראה בארוכה לקו"ש ח"ו ע' 119 ואילך.

37) ראה שבת קו, ב: "יושב הקב"ה
וזן מקרני ראמים ועד וכו'".

38) ראה כתובות סו, ב: שכל או"א
נותן הקב"ה פרגסתו כעתו.

39) וגם במכרוהו ב"ד — אף שאין
לענוש על מה שגורם להימכר כעבד, ועל
מה שאומר עכשיו אהבתי את אשתי מי"מ
הרי — ענין זה ד"כ לי בניי עבדים"
שיך גם אליו ולכן יש בו ג"כ ההתיישו
אל הדלת וגו'".

וקנה אדון, אלא) שנמכר בב"ד שלא
מרצונו, אין לענוש מטעם "כי לי בניי
עבדים גו' " בשעת אמירתו "אהבתי
את אדוני וגו'". כיון דבשעה זו אנוס
הוא יי, כנ"ל; ולכן מוכרח רש"י לפרש
שמי שמכרוהו ב"ד נרצע מפני שעבר
על "לא תגנוב".

ז. עפ"ז יובן ג"כ דיוקו של רש"י
"און ששמעה על הר סיני" — כי
בזה מודגש יותר חומר העון וטעם
העונש של ה"נרצע":

ציוויים אלו הרי שמע אותן על
הר סיני מפי הקב"ה יי, דגלוי וידוע
לפניו שאפשר הדבר שיבא האדם לידי
מצב של עניות ותדחק לו השעה ללכת

34) וראה ג"כ במושב זקנים: "שזה
לא נמכר מרשות וכו' ואעפ"י שעתה מוכר
עצמו, מ"מ, אינו זאת המכירה מכירה, רק
מסיבת מכירת ב"ד". ובוודאי שאין לענוש
על מה שגורם לכתחילה להמכר כעבד.

35) בפש"מ: ויזכר אלקים את כל
הדברים האלה. ובפרש"י (יתרו כ, א):
שאמר הקב"ה עשרת הדברות בדבור א'.
וראה צידה לדרך על פרש"י (שם) ששמעו
ישראל והבינו מפי הקב"ה עצמו. וגם כש-
משה הי' מדבר ומשמיע הדברות לישראל
בפעם השני' (רש"י שם יט, יט) — היז
ש"חור ופירש על כל דבור ודבור בפ"ע"
היינו פ' הדבור ששמעו מפי הקב"ה (בי'
דבור א'). ולהעיר שגם בפעם הב' הי' זה
עם קולו של הקב"ה — ראה צידה לדרך
על פרש"י (שם).

השיטות באופן אמירת ושמיעת עשה"ד
— ראה תר"ש ליתרו (כ, א) ס"ח ובמילואים
שם.

ולהעיר דבקדושתין (שם): און ששמעה
קולי כו', וראה רא"ם וצידה לדרך כאן
(— דקאי על מה ששמעו בפעם הא' רק
קולו של הקב"ה). ומה שלא כתב רש"י הלי'
ששמעה קולי (ראה לעיל הערה 17 ובשוה"ג)
— י"ל מפני שבלשונו "ששמעה על הר
סיני" בסתם כולל גם מה ששמעו הדבור
ו"לא תגנוב" בפעם שני' ע"י משה כנ"ל.

„חומר“ פירושה ³³ „צורך המר-גליות וצורך הבושם“, ומדייק רש"י שפעולת פירוש זה בעניננו הוא כעין פעולתם ועינם של „צורך המרגליות וצורך הבושם“: המרגלית הנמצאת בחדר (ובפרט צורך מרגליות) — ה"ה מפיצה אור ומאירה ³⁴ את החדר וה"דברים הנמצאים בתוכו — וכן כש"ה האדם נושאה לשם תכשית ויפוי הנה עם היותה במקום מסוים בגוף, ה"ה פועלת ומקשטת את כל האדם הנושאה — וכן „צורך הבושם“ פועל ומפיץ ריח טוב בכל סביבתו

ואמנם, מ"מ הביאו רש"י בהמשך להמימרא של ריב"ז מכיון שהוא דרש בה „מקרא“ שהוא „כמין חומר“ ³⁵, כנ"ל.

הקושיא, ומה שר"ש לא ביאר הטעם ד" „ומה ראה און כו“ (אף שענינו לפרש טעמא דקרא, וכבפנים) י"ל בפשטות ש"כבר פי' זה ריב"ז שהי' לפניו (כי סתם ר"ש היינו רשביי (רש"י ד"ה משמו, שבו עות ב, ב), תלמיו של רע"ק תלמיד ר' אליעזר הגדול תלמיד ריב"ז) *.

42 ועפ"ז יומתק שינוי הסדר בפרש"י, והשאלה „מה ראה און כו“ לא הביאה בדברי ריב"ז — כי היא שאלה בפשט"מ, כנ"ל ס"ב), והשאלה „ומה נשתנו כו“ הביאה בדברי ר"ש — כי זוהי קושיא רק למאן דדריש טעמא דקרא).

43 (43) יומא מב, ב, יבמות כג, א, זשינ. בגמרא (קדושין שם) הגירסא „ר"ש בר' ה' דורש כו“, וכ"ה בדפוס שני דרש"י. אבל בדפוס ראשון ושאר הדפוסים הוא כבפנים. ועפ"י המבואר בפנים מובן זה שרש"י בחר בהגירסא ר"ש (סתם) — כי ר"ש סתם הוא דדריש טעמא דקרא.

44 (44) וי"ל דזהו הטעם דברש"י כתי' ליתא הדרש דר"ש — כיון שאינו ענין עיקרי בפשט"מ מצ"ע. וראה לעיל הערה פ.

(*) אבל אין לומר שריב"ז סמך על ר"ש, ומוכרח לומר כבפנים ההערה.

— וזהו שכותב רש"י שפי' זה הוא „כמין חומר“, והיינו שפי' זה בטעם הדבר „שנשתנו דלת ומזוזה“ מפני שהיו „עבדים במצרים... ואמרתי כי לי בני עבדים כו“ פועל ומוסיף הסברה גם בהענין הקודמו (שלכן נרצע האזן כיון „ששמעה... כי לי בני עבדים כו“).

והנה ע"פ כל הנ"ל מובן דאין כוונתו של רש"י בפירושו ד„ומה ראה און להירצע וכו“ בכדי להסביר טעמא דקרא — דאין זה ענינו של רש"י בפירוש פשט"מ לבאר טעמא דקרא, טעמי עונשי התורה, ולא הוכרח לפרש טעם זה אלא להסיר הקושי ³⁶

39* (39*) פרש"י קדושין שם.
40 (40) ראה מדרו"ל עה"פ צהר תעשה (נח ו, טז, סנה' קה, כ, ב"ר פל"א, יא. ועוד) שמרגלית מאירה, ומי"מ פרש"י עה"ת שם (רק) אבן טובה — כי זהו כולל כו"כ מיני אב"ט. וראה לקו"ש ח"י ע' 19 בשוה"ג להערה 4.

41 (41) ועפ"ז מובן ג"כ מה שריב"ז ביאר רק הטעם דמה ראה און ולא ביאר גם הטעם דדלת (דלכאוי אם נחית לפרש טעמא למה לא ביאר גם הטעם ע"ז) — כי ריב"ז אין כוונתו לבאר טעם הדבר אלא לתרץ

בסגנון אחר קצת: במענה להשאלה "ומה ראה אוון להרצע": א) "אמר ריב"ז כו' ב) "ר"ש ה' דורש כו'".

ט. ובכדי להסביר גם לתלמיד מمولח שיטעון דסו"ס למה יענש ב" עונש חמור כ"כ הרי העון דגניבה זו אינו חמור כסתם "לא תגנוב", שהרי גונב מצד דחקו; וגם על אומרו "א- הבתי את אדוני" קשה לעונשו עונש חמור כ"כ שהרי טוען ג"כ "אהבתי גו' את אשתי ואת בני", כנ"ל.

מביא רש"י שטעם זה אמרו "ר"י בן זכאי":

כל ענינו של ריב"ז (לאחרי שנקרא רבן) ה' לימוד התורה, הגם שהי' בעת החורבן ולאחריו שאז ה' מצב של דחקות ועניות וכו'". וכמרו"ל "מ' שנה עסק בפרקמטיא) ארבעים שנה למד וארבעים שנה לימד", ו"לא הלך ד' אמות בלי תורה כו', ולא

45) ראה גיטין נו, א ואילך, ובכ"מ. ועפ"י תתורץ קושיית התויו"ט על פרש"י בסוף מס' סוטה: דבמשנה "משמת ריב"ז בטל זיו החכמה" כתב רש"י "זה לא ידענא מאי היא" והקשה עליו בתויו"ט "אמאי לא מפרש כעין שמפרש לזיו הכהונה דלקמן" — (על "משמת ר' ישמעאל בן פאבי בטל זיו הכהונה" דפי' רש"י "שהי' חכם ועשיר וכהנים רבים אוכלים על שלי חנו" ולכאורה הרי אפשר לפרש כן גם בריב"ז, שהי' עשיר ות"ח רבים אוכלים על שלחנו ומשמת בטל כו').

אמנם עפ"י המבואר מובן שא"א לרש"י לפרש כן — דאפי' את"ל שריב"ז הי' עשיר קודם החורבן אין לפרש זה במשנה, כי בזמן החורבן ולאח"י הי' מצב דעניות וכו' וזה ה' הרבה שנים לפני הזמן ד' "משמת ריב"ז בטלה כו'").

46) סנה' מא, א.

קדמו אדם בבית המדרש" יי, ובשעת החורבן דאג שתתקיים תורה בישראל וביקש "תן לי יבנה וחכמי" יי.

ודבר זה הורה ריב"ז לכאו"א, וכמו ששנה באבות יי "אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לך נוצרת". והיינו שזהו תכליתו של כל אדם, גם של בעל עסק יי, ועיקר ענינו בחיים.

וזהו שמדגיש רש"י: דבר זה ריב"ז (שענינו תורה) אמרו, והיינו, דהתורה ציוותה לשאת אשה ואמרה הוא אמר ויהי — זו אהבת האשה כו' כנ"ל ומ"מ ציוותה עליו שאחר שש שנים יצא לחפשי.

וכן התורה הודיעה יי כי לא יחדל אביון מקרב הארץ ומ"מ ציוותה "לא תגנוב".

י"ד. ועוד מצינו בריב"ז שהפליא מאד ענין גמ"ח, וכמסופר באבות דר"נ יי שריב"ז ותלמידו ר' יהושע עברו על יד מקום המקדש וראו בית המקדש בחורבנו, אמר ר' יהושע "אוי לנו ע"ז שהוא חרב", ענהו ריב"ז "אל ירע לך, יש לנו כפרה אחת כמותה ואיזה זה גמ"ח" — השווה ענין גמ"ח לענין ביהמ"ק.

47) סיכה כת, א.

48) גיטין שם, ב.

49) פ"ב מ"ח.

50) כדמשמע מהל' "אם למדת תורה הרבה" דהיינו יותר מכפי השיעור הקצוב לו ות"ח ויושבי אוהל שיעורם הוא "והגית בו יומם וליילה" כפשוטו (ראה בארוכה הל' ת"ת לאה"ז פ"ג ה"דה).

51) ראה טו, יא.

52) פ"ד, ה.

נוצרת" זוהי תכלית ירידת נשמתו ושליחותו בעולם, ומכיון שזוהו ציווי הקב"ה המחייב ומהווה את הכל הרי בודאי יתן לו הכח והיכולת הדרושים למלאות שליחותו בעולם, דהיינו שגם בימי החול בעסקו בעניניו הגשמיים אינו משוטט להם, אין עסקו באופן של "עבד לעבדים" כ"א אדרבא מש"תמש בהם — לצרכו האמתי, להיות עבד להקב"ה. וכשבא יום הש"ק מקדש, מבדיל ומגביר א"ע לגמרי מעניני חול ועסקו" הוא — לימוד התורה ועבודת השי"ת.

וע"י הנהגה זו בעסק התורה" (והמצות) יוצא האדם לחפשי מגלותו הפרטי, ועי"ז מקרב גם היציאה מהגלות הכללי — וע"ד שמצינו בריב"ז שבשעת החורבן עצמו פעל אצל מחר ריבי ביהמ"ק שיתנו לו יבנה וחכמי — תורת סנהדרי גדולה" — וע"י העסק בתורה נעשה האדם בן חורין, ובמהרה נזכה לביאת המשיח" ולבנין

זה מרמו רש"י בהביאו שטעם זה אמרו ריב"ז כי עי"ז מובן יותר טעם הדבר שנרצע: גם מי שנמצא במצב של דחקות ועניות דאגה לו תורה וציוותה, אם כסף תלוה את עמי — חובה" ומכיון שזה חובה הרי בודאי הי' מוצא כו"כ שילוהו, והי' לו להשתדל וללות גמ"ח ולא לעבור על ציווים אלו.

יא. מהענינים ד"יינה של תורה" שבפרש"י דילן:

יש הטרודים כ"כ בעסקיהם הגשמיים במשך ששת ימי החול עד שהם "עבדי" דים לעבדים", לרצונם הגשמי כאדם זה הקונה אדון לעצמו למשך ששת שנים, וגם בבוא יום "השביעי" יום השבת קדש שבו צריך לצאת חפשי", לשבות ולנוח מכל עניני חול — אינם רוצים לצאת חפשי ולשחרר עצמם מאהבתם ושעבודם לעניניהם הגשמיים, וטרודים ומוטרדים הם ב"עניני העולם.

ועי"ז באה ההוראה: הקב"ה ציווה "כי לי בניי עבדים" — ענינו של האדם הוא עבודת השי"ת בלימוד התורה (וקיום המצות"). "כי לכך

שלמי נק' בשם מצוה סתם כו' (וראה ירוש' פאה בסופו). אגה"ק סל"ב).

56) שו"ע אדה"ז סר"צ ס"ה. וראה ילקוט שמעוני ריש פ' ויקהל. אגה"ק בסופו. וראה לקו"ש ח"ו ע' 217 הערה 47.

57) ולהעיר ממרו"ל (קדושין ל, ב) אם פגע בך מגזול זה משכהו לביהמ"ד, וראה ג"כ לקו"ש ח"ב ע' 371 כביאור מחז"ל (אבות פ"ו מ"ב). "אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה" שעי" העסק בתורה מש"תחרת הנשמה מגלותה בגוף ונפש הבהמית. 58) ר"ה פט', ב. שם לא, סעי"א.

59) ראה רמב"ם הל' מלכים סעי"א: יעמוד מלך מכות דוד הוגה בתורה ועוסק במצות. . . ויכוף כל ישראל לילך בה ולחוק בוקה. . . ובנה מקדש במקומו וקבץ נחיי ישראל כו' (וידוע אשר מדייק הרמב"ם גם בסדר דבריו. וראה ג"כ התחלת הפרק שם).

53) פרשתנו כב, כד. ובפרש"י שם. וראה לקמן שיחה ב' לפרשתנו.

54) ראה פ"י התורה לרבנו אברהם בן הרמב"ם. וראה ג"כ ירושלמי הובא לעיל הערה 6. ולהעיר ג"כ ממש בתזקוני על עבר שנמכר בגניבתו — דמורה על העדר היר"ש שלו "ודחיל ברייתא טפי מהקב"ה. . . כמו ששנו רבותנו. . . אמר להם (רי"ב"ז) זה השנה כבוד עבדך לכבוד קונו כו".

55) ולהעיר שגמ"ח — דהשוה ריב"ז לביהמ"ק — היא כללות המצות (לקו"ת ראה כג, ג) ובכ"מ. ובתניא פל"ז דבירי-

בית המקדש וההדלת והמזוזה" (שהיו רי"י"י"י, יתגלו וישלימו יי בנין בית עדים במצרים) ש"טבעו בארץ שע" המקדש במילואו.

(משיחת ש"פ משפטים תש"ל)

60) איכה ב, ט. וראה במד"ר פט"ו יג : שערי ביהמ"ק במקומן נגזזו שנאמר טבעו בארץ גוי. וכ"ה באיכ"ר פ"ב יג (ע"פ). וכ"ה גם בזח"א ג, א. וראה תו"ת ע"פ אות לט.

ירוש' מגילה פ"א הי"א ועוד) שמשיח יבנה ביהמ"ק. וראה ג"כ לקמן ע' 185-6 ובהנסמן שם הערה 39, 42.

61) ועפ"י יש לתחך ב' הדיעות ש' במאמרי רו"ל בנוגע למקדש דלעתיד ; ראה תנחומא ס"פ פקודי, זח"א כח, א. רש"י ותו"ט סוכה מא, סע"א שהבנין דלעתיד יתגלה מן השמים (בנוי ומשוכלל), אבל ברמב"ם הל' מלכים (רפ"א ובסופו — ע"פ וע"פ הנ"ל י"ל שהביהמ"ק ירד מן השמים אבל הדלתות "שערי" ש"טבעו בארץ" (ש' הן היו בידי אדם) יעלו ויתגלו ויעמידום במקומם, והמעמיד הדלתות נחשב כאילו בנאו כולו — ראה ב"ב נג, ב. וראה שערי זהר לסוכה שם.

הוכן לדפוס ע"י
יוסף יצחק הלוי בן אסתר שיינדל
דפי הלקוטי שיחות
באדיבות אתר: www.otzar770.com